

उवाच । भगवन् ! यदि त्वत्स्वः पुत्रो मे ख्यातिमान् भव । तथेति समनुज्ञाय तत्त्वान्तरधीयत । तस्य गेहे पञ्चतृषदो देशो धन्वन्तरिक्षदा । काशिराजो महाराजः सर्वरोगप्रणाशनः । आयुर्वेदं भरद्वाजात् प्राप्येह स भिषक्क्रियम् । तमष्टधा पुनर्व्यस्य शिष्येभ्यः प्रत्य पाठयत् । धन्वन्तरेषु तनयः केतुमानिति विभुतः । अथ केतुमतः पुत्रो वीरो भीमरथः सुतः । पुत्रो भीमरथस्यापि दिवोदासः प्रजेश्वरः । दिवोदासस्य धर्मात्मा वाराणस्यधिपोऽभवत् आयुर्वेदशब्ददर्शित वाक्ये काशिराजस्य दिवोदासस्य धन्वन्तरितोक्तिः तदपत्ये उपचारात् अतो न विरोधः । ‘धन्वन्तरिश्च भगवान् स्वयमेव कीर्तिनाम्ना नृणाम् पुरुषाणां राज आगु हन्ति । यज्ञे च भागमनुतायुरवावहस्य आयुषप्रवेद मनुशास्त्रवतीर्य लोके’ भाग० २।७।२२ । ‘स वै भगवतः राज्ञात् विष्णोरंशंयसम्भवः । धन्वन्तरिरिति ख्यात आयुर्वेददृग्गन्धभाक्’ । ‘नारायणांशो भगवान् स्वयं धन्वन्तरिर्भजान् । पुरा सप्तद्रुमपत्ने सप्ततस्थौ महोदधेः । सर्वभेदेषु निष्णातो मन्त्रतन्त्रविशारदः । शिष्यो हि वैनेतेयस्य शङ्करस्योपशिष्यकः’ ब्रह्म० वैव० त्रीतमोऽंशोऽध्याये ५१ अ० ।

२ दिवोदासे त्रिका० । विक्रमादित्यसभास्वनवरत्नान्तर्गते कविभेदे उद्योतिर्वि० । ‘धन्वन्तरिः पण्यकामरसिंहशङ्ख-वेतालमृष्टकपर्पराक्षिदासाः । ख्यातो वराहमिहिरौ नृपतेः सभायां रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य’ । कात्त्व वराहमिहिरौ इति शब्दकल्पद्रुमे द्विवचनान्ततया पाठः प्राप्तादिक एव द्विवचनान्तत्वे नवसंख्यामुपपत्तेः वराहो मिहिर इति विग्रहः दृष्टव्यातकटीकायां भट्टोत्पलेनोक्तः । अतएव ‘वराहमिहिरात्मजेन पृथुय-शवा’ तत्पुत्रकृतपटपञ्चाशिकायास्तुतं वराहमिहिरा-त्मजत्वमात्मनो विशेषणमुपपद्यते । वराहमिहिरयो-र्भिन्नत्वे तदनुपपत्तेः इति सूत्रज्ञासीजणीयम् ।

धन्वन्तरिग्रस्ता स्त्री इत० । कटुक्यां राजनि० ।

धन्वन्य त्रि० धन्वि मरुदेशे भवः यत् । मरुदेशभवे ‘शंनो आपो धन्वन्ताः शमनः सन्वनूपाः’ अथ० १।६।४ ।

धन्वपति पु० इत० मरुदेशपतौ । तत इदमर्थादौ अश्वपत्या० अथ । धान्वपत तत्सम्बन्धिनि त्रि० ।

धन्वयवास पु० इत० । मरुभवे यवासभेदे दुरालभाभेदे भरतः स्वार्थे क । धन्वयवासक तत्तार्थे राजनि० । धन्वयास

तत्तार्थे अमरः । [‘धन्वसहा नीयते’ अ० १।१२७।२ ।

धन्वसह पु० धन्वं धनुर्पहं सहते सह-अच् । धनुर्हरे, धन्वायन त्रि० धन्वा मरुदेशोऽयत्यनेन करणं व्युट् । मरु-देशगमनसाधने स्त्रियां ङीप् । ‘भीमधन्वायनी सेनग दृष्टदुन्नेन पालिता’ भा० उ० १८७ अ० ।

धन्वायिन् त्रि० धन्वना सह एति गच्छति इ-णिनि इत० । धनुर्हरे २ इदमर्थादे पु० इषमङ्गो धन्वायिभ्यश्च वो नमो नमः’ यजु० १६।२२ ।

धन्विन् त्रि० धन्वं चापोऽयस्य त्रीन्ना० इति । धनुर्हरे अमरः । ‘आकर्णकमपि कामितया स धन्वी’ रघुः । ‘पुंभिर्न कैचदपि धन्विभिरन्ववन्ति’ माघः । २ विदग्धे शङ्खुने पु० विद्यः ४ अर्जुनहृत्ते पदुरालभायां हृत्तुल-हृत्ते च पुराजनि० ७ विष्णौ पु० ‘देशरो विक्रमी धन्वी’ विष्णुसं० दत्तामसमनोः पुत्रभेदे पु० ‘तपोरतिरकल्माषस्तन्वी धन्वी परन्तपः । तामसस्य मनोरेते दश पुत्रा महाबलाः’ हरिवं० ७ अ० । ६ धनुराशौ च धनुस्यब्दे दृश्यम् ।

धन्विन पुंस्त्री धन्व-वा० इत० । श्रुकरे ‘दिव्यो धन्विन उक्तो कोलः स्यात् श्रुकरो गौरुषाः’ इह० ८८ अ० । धन्विस्थान न० इत० । ‘वैल्वं समपादश्च वैशाखं मयल्लं तथा । प्रत्यालीङ् तथालीङ् स्थानान्येतानि धन्विनाम्’ इत्युक्तेषु धान्वस्थितिभेदेषु । धनुर्वेदशब्दे दृश्यम् । धम ध्याने सौ० पर० सक० सेट् । धमति अधमीत् दधान । ‘वायुना धम्यमानोऽयं दृश्यतेऽग्निः कचिद् कचिद्’ भा० व० २६५ अ० । ‘ते ब्राह्मणा धमितमग्निमात्मनि’ अ० १।२४।७ ‘अयं वधेऽपि वरुणाऽधमत्’ ताण्ड्या० । ‘विक्रम्य विधमिष्यामि निवर्त्तन् सहासुराः’ हरिवं० २५१ अ० । [कर्त्तरि च ।

धम त्रि० धम-ध्याने अच् । शब्दकर्त्तरि श्चिन्निर्भयग-धमक त्रि० ध्मा-कुन् धमादेशश्च । ध्यानकरे उज्ज्वल० । धमधम पु० धम+प्रकारे द्वित्वम् । पार्वत्याः क्रोधसंभूते कुमार-राजचरगणभेदे । ‘उल्कासाक्षी धमधमो ज्वालाजिह्वः प्रमर्द्दनः’ हरिवं० १६८ अ० । कुमारानुचरमाहभेदे स्त्री ‘ख्याता दहदहा चैव तथा धमधमा नृप’ भा० ग० ४७ अ० ।

धमन त्रि० धम-ध्याने सौ० युच् । शम्भुध्यायके शक्रूरे च भेदि० शनैरे तृणभेदे अमरः ।

धमनि(नी) स्त्री धम-सौ० करणे अणि वा ङीप् । नाडीभेदे विराभेदे । शङ्खविलासिन्याम् अमरः । शहरिद्रायां ४ पीवायाम् हेमच० ५ पृथ्विपण्यां राजनि० ।